

ARCHIVARIA VIII

Wie kent het niet: het boek *Heks en Seks in Nederland*, geschreven door de E.J.Th.A.M. van Emstede, streekarchivaris te Deurne? De argeloze bezoeker van het antiquariaat zal het menigmaal verlekkerd uit de kast getrokken hebben om vervolgens toch wat peteuterd te moeten constateren dat het werk noch over seks noch over Nederland handelt. Wat is het dan wel? Voor kasteel Asten is het natuurlijk een regelrechte klassieker: het gruwelijke verhaal van de heksenjacht die Asten aan het eind van de zestiende eeuw teisterde onder leiding van haar meest beruchte kasteelheer Bernard van Merode. Liefhebbers van seks in Nederland mogen het boekje dan teleurgesteld naast zich neer leggen, voor de Astense kasteelliefhebbers is dit een ware *Fundgrube* die tal van fascinerende vragen oproept. Bijvoorbeeld, wie is eigenlijk de schrijver van dit werk? Hoe komt de auteur van menig nuttig maar gortdroog archiefinventaris tot het schrijven van dit geromantiseerde historische relaas? Hoe komt een tot dan toe brave archivaris tot een dergelijke suggestieve titel, al past die wellicht wel een beetje bij het begin van de *roaring seventies*, toen het boek werd uitgegeven en men het woord seks te pas en te onpas gebruikte om maar aandacht te trekken. Natuurlijk zijn er de heksen die beschuldigd worden van "het boeleren" met de duivel. Het boek verhaalt ook uitvoerig hoe mannen naakte vrouwen mishandelen; de een professioneel afstandelijk zoals de beul Meester Hansse, de ander meer genietend zoals Heer Bernard. Er is echter nooit openlijk sprake van seksuele opwinding en de titel blijft dan ook even suggestief als raadselachtig. Archivaris Van Emstede als auteur van een sadomasochistische streekroman? Het is een beetje als minister Donner die de Rap zingt.

Voor mij toch reden om eens wat meer informatie te zoeken over de achtergrond van de auteur. Een paar jaar geleden probeerde ik al eens om, via het toen nog bestaande streekarchief in Deurne, meer informatie over Van Emstede te vergaren. Daar bleek men echter niet happig op geïnteresseerde leken en kreeg ik geen toegang tot zijn persoonlijk dossier. Over de mans verleden deed men verder uitermate geheimzinnig. Nadat ik het onderwerp een paar jaren had laten rusten, bleek er plots zowaar een Wikipedia pagina over hem te bestaan: "Emile Jean Theodore Antoine Marie (Emile) van Emstede (Roermond, juli 1911 - na 1981) was een Nederlands archivaris, historicus en beeldhouwer". De geïnteresseerde lezer verwijs ik graag naar de daar genoemde data over zijn loopbaan als archivaris en beeldhouwer. Wat doorgoogelend bleek de informatie echter verre van volledig. En

wat schetste mijn verbazing: in een overzichtswerk van de Leidse historicus Ivo Schöffer (*Het nationaal-socialistisch beeld van de geschiedenis der Nederlanden*, Utrecht 1978) wordt onze Van Emstede genoemd als een nationaal-socialistische "sibbekundige", die tijdens de Tweede Wereldoorlog publiceerde in "foute" tijdschriften zoals *Volksche Wacht* en *Frankenland*. Zo werd het eerste tijdschrift uitgegeven door de NSB en kwam het later zelfs in handen van de SS. Bij lezing van het vrij objectieve artikel dat Van Emstede in 1942-3 hierin publiceerde over "De lotgevallen van Limburg in de jaren 1814 tot en met 1839" valt eigenlijk niets te bespeuren van Van Emstede's vermeende nazi-sympathieën. Het leidt echter geen twijfel dat Van Emstede, op dat moment archivaris te Assen, niet per toeval in dit soort tijdschriften zal hebben gepubliceerd.

Terug naar *Heks en Seks in Nederland*: in tegenstelling tot zijn professionele werk valt hieruit toch wel het een en ander over Van Emstede's persoonlijke opvattingen te destilleren. Wat te denken van een zin als "Heer Bernard van Merode - uiteraard van goeden katholieken huize, dus met een groot spijkerhart geloof en nog dommer bijgeloof behept..."? (p. 333) Elders laat Van Emstede blijken weinig op te hebben met de religieuze en politieke elite van die tijd en sympathiseert hij met de "eenvoudige ingezetenen". Gezien vanuit Van Emstede's "bruine" verleden is echter vooral zijn demonische beschrijving van Merode's adviseur Gerard Fabri saillant te noemen. Van Emstede zet Fabri neer als het juridische brein achter de heksenvervolgingen en schrijft verder over hem:

Hij was een graatmagere tamelijk kleine man, die door zijn magerte langer scheen dan hij in werkelijkheid was. Uit zijn ingevallen grauw gezicht stak een **haakneus** [mijn nadruk] met daaronder een samengeperste mond met dunne wrede lippen. Zijn ogen stonden diep weggezonden onder zijn borstelige wenkbrauwen en waren steeds half geloken, zodat het scheen alsof de pupillen holle donkere gaten waren waarin op de achtergrond een vuur leek te branden. Zijn spaarzame schimmelbleke haren waren over zijn smalle schedel geborsteld. Op afstand maakte hij met zijn wat hoge schouders en gebogen rug de indruk van een door hartstochten getormenteerde kater te zijn. Deze indruk werd nog versterkt door zijn dunne beenderachtige lange handen met lange gepunte nagels die leken op klauwen. (p. 94)

Is het niet opmerkelijk dat Van Emstede zijn aanklacht tegen die ene zestiende-eeuwse duivelsvoorstelling gepaard laat gaan met het oproepen van die andere, twintigste-eeuwse duivelsvoorstelling, die van de haakneus? Of verwordt Van Emstede hiermee iets te gemakkelijk tot mijn eigen duivel misschien? Wie het weet mag het zeggen.

Jos Gommans

Schenking Collectie Dresen

Dit jaar ontving de Stichting een twintigtal boeken over hekserij en heksenvervolging van Leen Dresen uit Nijmegen. De boeken komen uit het bezit van de vermaarde psychologe Lène Dresen-Coenders (1920-2003) die, naast al haar invloedrijke pedagogische werk, in de jaren tachtig uitvoerig onderzoek deed naar de heksenvervolging in Europa. Haar bekendste werk op dit terrein is *Het verbond van heks en duivel: Een waandenkbeeld aan het begin van de modern tijd als symptom van een veranderende situatie van de vrouw en als middle tot hervorming der zeden* (Baarn: Ambo, 1983) waarin ook aandacht voor de heksenvervolging in Asten. Na het overlijden van Lène Dresen in 2003, en later van haar echtgenoot, kwamen veel van haar boeken in het bezit van haar dochter Leen Dresen uit Nijmegen. Een deel van die collectie werd vorig jaar door Leen geschonken aan de Stichting opdat die gebruikt kan worden voor het toekomstige documentatiecentrum heksenvervolging zoals voorzien op de zolder van de nieuwe schuur. De Stichting is Leen bijzonder erkentelijk voor deze schenking en ziet het tevens als een extra aansporing om het documentatiecentrum snel te realiseren.

Jos Gommans